

Ο ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟΣ ΟΙΚΙΣΜΟΣ

Ίστορία - Γεωγραφία. Στις νότιες άκτες τής νήσου Θήρας, κοντά στο σημερινό Άκρωτήρι, αναπτύχθηκε στα προϊστορικά χρόνια ένα σημαντικό οικιστικό κέντρο. Μέσα στη δεύτερη χιλιετία π.Χ. ο κυκλαδίτικος αυτός οικισμός δέχτηκε άμεσα τήν επίδραση του μινωικού πολιτισμού. Στα χρόνια, μάλιστα, τής μεγάλης άκμής τής μινωικής Κρήτης ο οικισμός του Άκρωτηρίου παρουσιάζει κι αυτός μία παράλληλη άνθηση, βασισμένη στο εμπόριο και τή ναυτιλία.

Ή Θήρα άρχικά είχε σχήμα στρογγυλό και στο κέντρο του νησιού δέσποζε ένα μεγάλο ήφαιστειο. Γύρω στα 1500 π.Χ., ύστερα από μακρόχρονη

δραστηριότητα του ήφαιστείου, έγινε μία τρομερή έκρηξη που είχε σαν συνέπεια νά κατακρημνισθεί ο κώνος του ήφαιστείου στη θάλασσα και νά άφανιστεί όλο τό κεντρικό τμήμα του νησιού, σέ έκταση 83 τετρ. χλμ. Όταν οι δυνάμεις τής φύσης ήρέμισαν, στη θέση τής «στρογγύλης» Θήρας είχε άπομείνει ένα σύμπλεγμα νησιών: ή σημερινή Θήρα, ή Θηρασία και τό Άσπρονήσι: σ' αυτά προστέθηκαν άργότερα ή Παλαιά και Νέα Καμένη, άποτέλεσμα τής συνεχιζόμενης δραστηριότητας του ήφαιστειακού χώρου στα χρόνια που άκολούθησαν.

Παχύ στρώμα ήφαιστειακού ύλικου

άπό κίσηρι και τέφρα, που φθάνει σέ όρισμένα σημεία του νησιού τά 30 μ., σκέπασε τόν προϊστορικό οικισμό του Άκρωτηρίου και κάθε μορφή ζωής πάνω στο νησί (εϊκ. 1). Τό πάπλωμα αυτό έμεινε αδιατάρακτο για αιώνες και μόλις τόν προηγούμενο αιώνα μία σειρά από τυχαία γεγονότα — όπως ή έξόρυξη μεγάλης ποσότητας θηραϊκής γης για τήν κατασκευή του καναλιού του Σουέζ στα 1866 — έφερε στο φώς άποσπασματικές πληροφορίες για τή ζωή στην τόσο μακρινή αυτή εποχή. Άκολούθησαν σποραδικές έρευνες, από ξένους κυρίως έρευνητές, στη Θηρασία και σέ διάφορες θέσεις τής Θήρας, ιδιαίτερα

© Γεωργία Τσακίρογλου

ΤΟΥ ΑΚΡΩΤΗΡΙΟΥ ΘΗΡΑΣ

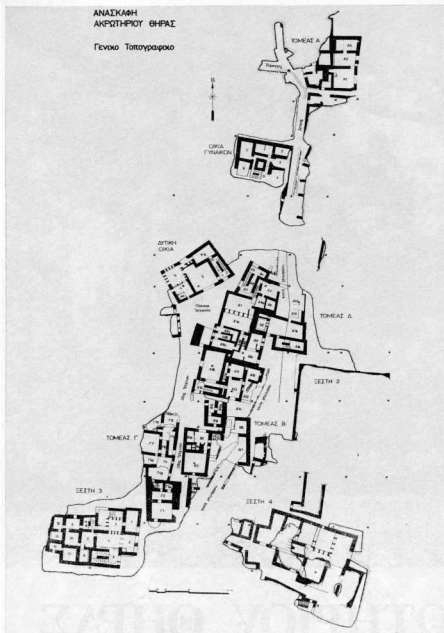
στην περιοχή του 'Ακρωτηρίου. Το 1967 ο καθηγητής Σπ. Μαρινάτος άρχισε την πρώτη συστηματική άνασκαφή στην περιοχή νότια από το 'Ακρωτήρι, όπου έργάστηκε με έντονο ρυθμό ως το θάνατό του, το 1974. "Έκτοτε συνεχίζει την άνασκαφή ο καθηγητής Χ. Ντούμας.

Οι ιδιόμορφες συνθήκες καταστροφής του προϊστορικού οικισμού είχαν σαν αποτέλεσμα να διασωθούν έντυπωσιακά λείψανα και να διαφυλαχθούν, άνεπαφα σχεδόν από τη φυσική φθορά του χρόνου και την ανθρώπινη επέμβαση, σημαντικά στοιχεία για τόν Θηραϊκό πολιτισμό της προϊστορικής εποχής.

Par' όλη την κακή κατάσταση των έρειπιών από άποψη άντοχής και στερεότητας, η διατήρηση μεγάλων τμημάτων των κτιρίων — σώζονται δύο και τρεις δροφοί — και η διάσωση έκπληκτικών κατασκευαστικών λεπτομεριών, πολλές φορές άποτυπωμένων πάνω στο λεπτό ήφαιστειακό ύλικό, προσφέρουν μοναδική δυνατότητα για τη μελέτη της αρχιτεκτονικής ενός προϊστορικού οικισμού των Κυκλάδων.

Τά συγγενικά στοιχεία ανάμεσα στην προϊστορική αρχιτεκτονική της Θήρας και στη Μινωική αρχιτεκτονική της Κρήτης είναι βέβαια φανερά, αλλά και οι διαφορές ή οι παραλλαγές

είναι άρκετές, όπως έξ άλλου συμβαίνει και στις άλλες μορφές τέχνης, π.χ. την κεραμική και τη μνημειακή ζωγραφική. Τέτοιες διαφορές μπορούν να έρμηνευθούν είτε σαν μετασχηματισμοί που συμβαίνουν ώπου να φτάσει μιá ιδέα ή μιá τεχνική από τη μητρόπολη στα περιφερειακά κέντρα, από την πρωτεύουσα στην έπαρση, είτε σαν άπόρροια της ξεχωριστής εξέλιξης βασισμένης πάνω σε δυνατή τοπική παράδοση που δέχτηκε στη συνέχεια έξωτερικές επιδράσεις. 'Η σωστή εκτίμηση των σχέσεων αυτών, σε όλες τις μορφές της τέχνης και του πολιτισμού, θά συμβάλει σημαντικά στην κατανόηση

2. Γενικό τοπογραφικό άνασκαφής.

τών δυνάμεων και τών έπιρροών που διαμόρφωσαν την πολιτική και οικονομική κατάσταση στο Αιγαίο, στην "Υστερη Έποχή του Χαλκού.

Στήν παρουσίαση του προϊστορικού οικισμού του Άκρωτηρίου που ακολουθεί έχει καταβληθεί προσπάθεια να αποδοθεί ή γενική εικόνα του χώρου και να γίνουν κατανοητά τά βασικά χαρακτηριστικά της αρχιτεκτονικής του. Έτσι, οι σχέσεις με τη μινωική αρχιτεκτονική της Κρήτης αλλά και οι επιμέρους κατασκευαστικές λεπτομέρειες δέν αναλύονται εδώ.

Ό οικισμός. Όργάνωση - πολεοδομία. Η περιοχή που έχει άνασκαφεί μέχρι σήμερα καλύπτει έκταση 10

στρεμμάτων περίπου και βρίσκεται σε απόσταση 100 μ. από τή θάλασσα. Τά κτιριακά συγκροτήματα, οι δρόμοι και οι πλατείες που έχουν φανεί, αποτελούν μέρος μόνο ενός μεγάλου οικισμού, που τά όρια και ή έκτασή του δέν έχουν ακόμα έξακριβωθεί (εικ. 2). Έτσι οι πληροφορίες που άντλούμε, κυρίως γιά τήν πολεοδομία, είναι έλλιπείς και ίσως όχι άντιπροσωπευτικές γιά τό σύνολο του οικισμού.

Πάντως τά βασικά χαρακτηριστικά της δομής του τμήματος αυτού του οικισμού γίνονται άμεσα άντιληπτά και από τόν άπλό έπισκέπτη στό χώρο της άνασκαφής. Περιπατώντας μέσα στους στενούς, λιθόστρωτους

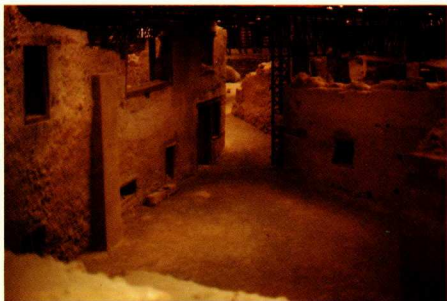
δρόμους άντιλαμβάνεται ότι ή πορεία του ακολουθεί ένα βασικό άξονα που έχει κατεύθυνση από Βορρά προς Νότο και που θά πρέπει να κατέληγε σ' ένα λιμάνι, τό όποιου ή θέση δέν έχει ακόμα έντοπισθεί (εικ. 3).

Οι καλοδιατηρημένες διώροφες και τριώροφες προσόψεις τών κτιρίων που πλασιώνουν τους δρόμους και ή άπουσία αϋλών μαρτυρούν άμέσως τήν πυκνή δόμηση που χαρακτηρίζει τόν οικισμό. Οι συχνές έναλλαγές έπιπέδων στίς προσόψεις τών κτιρίων με έσοχές και έξοχές τών έξωτερικών τοίχων, διαμορφώνουν πολύπλοκα περιγράμματα που έπηρέάζουν ταυτόχρονα τή γραμμή τών δρόμων με στενέματα και διαπλατυνώσεις. Όρισμένοι ευρύτεροι λιθόστρωτοι χώροι σχηματίζουν πλατείες, όπως ή πλατεία Τριγώνου μπροστά από τή Δυτική Οικία (εικ. 4). Οι πληροφορίες γιά τή ρυμοτομία του οικισμού είναι περιορισμένες, μερικά όμως στοιχεία της γενικής διάρθρωσης (γεινιάσεις έπιμελημένων κτιρίων και δευτερευόντων κτισμάτων, λοξή διάταξη της Δυτικής Οικίας, προβολή του πυλώνα μέσα στό δρόμο και άλλα) φανερώνουν ένα σημαντικό βαθμό έλευθερίας. Ίσως, όμως, να πρόκειται γιά μία άναγκαστική επέμβαση στην άρχική όργάνωση του οικισμού που πιθανόν να έγινε σε μία περίοδο άνοικοδόμησης, μετά από τήν πρώτη φάση τών καταστρεπτικών σεισμών που προηγήθηκαν τής τελικής έκρηξης.

Άν και δέν έχει όλοκληρωθεί ακόμα ή άνασκαφή και λίγα μόνο κτίρια έχουν άποκαλυφθεί στό σύνολό τους, διακρίνεται ήδη ένα πλέγμα δρόμων που περιβάλλει άλλοτε συγκροτήματα κτιρίων και άλλοτε μεμονωμένα κτίρια. Κάτω από τό λιθόστρωτο τών δρόμων ύπάρχει άποχτετευτικό δίκτυο από κτιστούς άγωγούς, όρθογωνιακής διατομής, που συνδέεται άμεσα με τά κτίρια.

Τά κτιριακά συγκροτήματα περιλαμβάνουν άσφαεις ακόμα ένόητες χώρων, στίς όποιες διακρίνονται πολλές οικοδομικές φάσεις. Η γενική έντύπωση είναι αυτή της γειτονιάς ή του οικοδομικού τετραγώνου. Χρειάζεται όμως ακόμα πολλή άνασκαφική εργασία και μελέτη γιά να διαγραφούν οι ένόητες και να άποσαφηνιστούν σημαντικά θέματα, όπως ή έννοια της ιδιοκτησίας και ή ύπαρξη μεσοτοιχίας με διπλό τοίχο.

Τά κτίρια. Τά κτίρια του οικισμού θά μπορούσαν να τά διακρίνει κανείς σε δύο κατηγορίες ως προς τήν τεχνική

3. Η «ὁδὸς Τελχίνων» κεντρικός δρόμος τοῦ οἰκισμοῦ με κατεύθυνση βορρᾶ-νότο.

4. Ἡ «Πλατεία Τριγώνου»- ἄριστερά διακρίνεται ἡ δώροφος Δυτικὴ Οἰκία πού με τή λοξή της διάταξη μέσα στὸν οἰκισμὸ, ὀρίζεται τριγωνικὴ πλατεία.

τῆς κατασκευῆς καί τὴν ἐσωτερικὴ ὀργάνωση τῶν χώρων τους:

Α. Κτίσματα με τοίχους ἀπὸ κοινὴ ἀργολιθοδομὴ ἐνισχυμένη με ξυλοδεσιές καί με ἀπλὴ ἐσωτερικὴ διάταξη, δηλαδή με βοηθητικούς χώρους στὸ ἰσόγειο καί κατοικία στὸν δρόφο. Τέτοια εἶναι ὅλα σχεδὸν τὰ κτιριακὰ συγκροτήματα καθὼς καί ἡ Δυτικὴ Οἰκία ἀπὸ τὰ μεμονωμένα κτίρια (εἰκ. 4).

Β. Κτίρια μεγάλα, περίτεχνα, με τοίχους ἐπενδυμένους ἐξωτερικὰ με λαξευτοὺς πωρόλιθους καί με σύνθετη ἐσωτερικὴ ὀργάνωση πού φανερώνει λειτουργία δημόσια ἢ κοινοτικὴ. Αὐτὰ τὰ κτίρια, γνωστὰ ὡς Ξεστές (ἀπὸ τὸν τρόπο ἐπεξεργασίας τῶν ἐξω-

τερικῶν ἐπιφανειῶν τους) εἶναι συγκεντρωμένα στὸ νότιο τμήμα τοῦ χώρου τῆς ἀνασκαφῆς, πιὸ κοντὰ δηλαδή στὴν παραλία καί τὸ πιθανὸ προϊστορικὸ λιμάνι (εἰκ. 5).

Ἡ περιγραφή τῆς ἀρχιτεκτονικῆς πού ἀκολουθεῖ γίνεται συνοπτικὰ, χωρὶς νὰ ἀναλύονται οἱ ἰδιομορφίες κάθε κτίσματος καί ἡ παρουσίαση ἀκολουθεῖ μίᾶ νοητὴ περιήγηση μέσα στὰ κτίρια τοῦ οἰκισμοῦ.

Ἰσόγειο. Περπατώντας στοὺς δρόμους τοῦ οἰκισμοῦ διακρίνει κανεὶς εὐκόλα τὶς εἰσόδους τῶν κτιρίων καί παρατηρεῖ ὅτι ἔχει γίνεῖ προσπάθεια τονισμοῦ τους με τὶς μεγάλες διαστάσεις τοῦ ἀνοιγματος, τὴν προεξ-

χουσα ταῖνιᾶ ἀπὸ λαξευτοὺς πωρόλιθους πού τὸ περιβάλλει καί τὸ βαρὺ μονολιθικὸ κατώφλι. Τὸ τυπικὸ παράθυρο διπλὰ στὴν πόρτα, συντελεῖ κι αὐτὸ στὴ δημιουργία μιᾶς ἐπιβλητικῆς εἰσόδου (εἰκ. 6). Χαρακτηριστικὸ εἶναι ὅτι, ἐκτός ἀπὸ τὶς κεντρικὲς αὐτῆς εἰσόδους, δέν ἔχουν βρεθεῖ ἄλλες ἐξωτερικὲς πόρτες στὰ κτίρια.

Ἡ εἰσόδος συνήθως καταλαμβάνει μίᾶ ἀπὸ τὶς γωνίες τοῦ κτιρίου καί βρίσκεται σὲ ἀμεση ἐπαφή με τὸ δρόμο, χωρὶς τὴ μεσολάβηση ἰδιωτικοῦ ἢ μεταβατικοῦ χώρου. Τὴν ἔλλειψη αὐτῆ συμπληρώνει τὸ κατώφλι: ὑπερυψωμένο ἀπὸ τὴ στάθμη τοῦ δρόμου, προβάλλει μόλις μερικὰ ἔκαστὰ μέσα σ' αὐτὸν καί δίνει παράλληλα

5. Νοτιοδυτικὴ γωνία Ξεστής 4 με ἐπένδυση ἀπὸ λαξευτοὺς λευκοὺς τόφφους.

6. Κεντρικὴ εἰσόδος στὸ νότιο τμήμα τοῦ τομέα Δ.

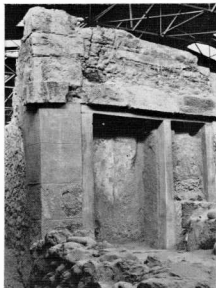
7. Κεντρική είσοδος Ξεστής 3. Στο κάτω δεξιό άκρο διακρίνεται ο κτιστός πάγκος και η μικρή αύλη μπροστά από την είσοδο. Στο βάθος το κλιμακοστάσιο προς τους άνω όρόφους.

μεγαλύτερη έμφαση στην παρουσία της πόρτας και μία διακριτική προβολή του ιδιωτικού χώρου μέσα στον δημόσιο.

Μόνο σ' ένα κτίριο ως σήμερα, στην Ξεστή 3, έχει βρεθεί μία μικρή αύλη, μπροστά από την είσοδο. Ένας κτιστός πάγκος δίπλα στην πόρτα, σε έπαφή με τον εξωτερικό τοίχο του κτιρίου, δείχνει τον προορισμό του χώρου αυτού για στάση και αναμονή πριν από την είσοδο στο κτίριο. Η ύπαρξη ενός τέτοιου χώρου ενισχύει την άποψη ότι κτίρια σαν την Ξεστή 3 συγκέντρωναν πλήθος κόσμου και έπομένως στεγάζαν κάποια δημόσια λειτουργία (εικ. 7).

Περνώντας από την επιβλητική είσοδο στο εσωτερικό του κτιρίου βρίσκεται κανείς σ' ένα επιμήκη ορθογώνιο χώρο, τυπικό στη Θηραϊκή αρχιτεκτονική, που περιλαμβάνει ένα μικρό προθάλαμο και το κλιμακοστάσιο, με το οποίο πραγματοποιείται η επικοινωνία με τους άνω όρόφους (εικ. 7). Η πόρτα της εισόδου βρίσκεται συνήθως στη μία στενή πλευρά του ορθογώνιου χώρου και εκκλίνει, όπως δείχνουν τα λαξεύματα και οι χαραξίες πάνω στο μονολιθικό κατώφλι, με ένα ή δύο ξύλινα φύλλα (εικ. 8). Στόν μικρό προθάλαμο βρίσκονται συχνά κτιστοί πάγκοι και στόν προθάλαμο Δ15 υπάρχει ακόμα και εγκατάσταση μυλωνά (εικ. 9).

9. Κτιστοί πάγκοι στόν προθάλαμο (χώρος 5) της Ξεστής 3.

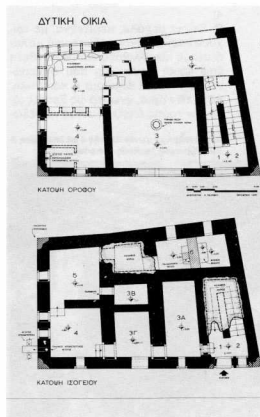

8. Ανατολική είσοδος Τομέα Δ. (χώρος Δ17). Διακρίνεται τό άποτύπωμα της δύφυλης ξύλινης πόρτας πάνω στό ήφαιστειακό υλικό, πού γέμισε τό εσωτερικό τό δωματίου.

γειο γίνεται συνήθως από μία μοναδική πόρτα πού βρίσκεται στόν προθάλαμο.

Τά δωμάτια τό ίσογειού είναι συνήθως μικρά και διατάσσονται άπλά, μέ παράθεση τό ενός δίπλα στό άλλο. Οι διάδρομοι ανάμεσα στό δώματα είναι σχεδόν άνύπαρκοι, μόνο στην

10. Κατόψεις Δυτικής Οίκιας.

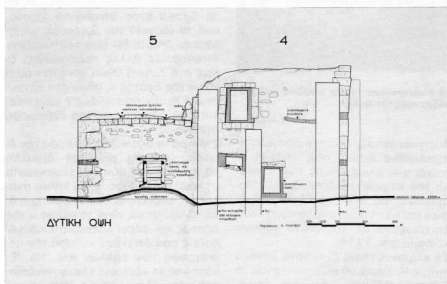
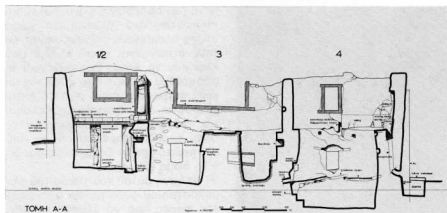
Οίκια Γυναικών υπάρχει ένα σαφές παράδειγμα διαδρόμου. Έτσι η κυκλοφορία γίνεται κάπως αδέξια, περνώντας από το ένα δωμάτιο στο άλλο. Έξ' άλλου η θέση της κεντρικής εισόδου στην άκρη του κτιρίου και η ύπαρξη μιάς μόνο εσωτερικής πόρτας στον προθάλαμο δυσκολεύει ακόμα περισσότερο την καλή διακίνηση στους διάφορους χώρους του ισόγειου.

Η περιορισμένη άνασκαφή των περισσότερων κτιρίων δημιουργεί σοβαρά προβλήματα στην κατανόηση και τη μελέτη της αρχιτεκτονικής τους. Πάντως στη Δυτική Οικία, που έχει σχεδόν ολοκληρωθεί η άνασκαφή της, αυτή η αύστηρη και δυσχερής επικοινωνία των χώρων είναι φανερή τόσο στο ισόγειο όσο και στον όροφο (εικ. 10). Είναι πράγματι παράξενο, για τη δική μας λογική τουλάχιστον, να πρέπει κανείς να κάνει το γύρο του κτιρίου προκειμένου να φτάσει σ' ένα δωμάτιο, το οποίο βρίσκεται σε έπαφή με τον προθάλαμο της εισόδου. Φαίνεται, πάντως, ότι η διάταξη αυτή είναι σκόπιμη και ίσως σχετίζεται με τη λειτουργία των χώρων και το βαθμό ιδιωτικότητας του καθενός. Χαρακτηριστικό είναι και το παράδειγμα του πλήρους ομοιώματος του Οικίσκου των Άρχανων. Κι εδώ η πορεία μέσα στο κτίριο είναι αυστηρά προκαθορισμένη και το δωμάτιο με τον κεντρικό κίονα, αν και βρίσκεται σε έπαφή με τον προθάλαμο της εισόδου, δεν έχει άμεση επικοινωνία μαζί του.

Τά δάπεδα στο ισόγειο — από πατημένο πηλό ή στρωμένα με οχιστόπλακες — ακολουθούν σε μεγάλο βαθμό τη φυσική κλίση του εδάφους. Η αλλαγή επιπέδου από δωμάτιο σε δωμάτιο είναι πολύ συχνή και η ύψομετρική διαφορά καλύπτεται με κτιστά σκαλοπάτια μπροστά στην πόρτα (εικ. 11). Ο δρόμος όμως βρίσκεται συχνά σε ψηλότερη στάθμη κι έτσι πολλοί χώροι του ισόγειου γίνονται ημιυπόγειοι.

Κάθε ισόγειο ή ημιυπόγειο δωμάτιο έχει τουλάχιστον ένα παράθυρο προς το δρόμο. Το σχήμα και οι διαστάσεις των παραθύρων ποικίλλουν σε μεγάλο βαθμό και φαίνεται ότι η έπιλογή του περιγράμματος γίνεται ελεύθερα, ανάλογα με την ανάγκη κάθε χώρου για φωτισμό και με κάποια δέσμευση από τους τεχνικούς περιορισμούς της κατασκευής.

Συνήθετα είναι τα μικρά παράθυρα, τουλάχιστον στους χώρους που προορίζονται για άποθηκες και εργαστήρια. Ο ξύλινος σκελετός τους έ-

11. Τομή στη Δυτική Οικία: φαίνεται ο νότιος εξωτερικός τοίχος. Τα δάπεδα στο ισόγειο έχουν μεγάλες υψομετρικές διαφορές μεταξύ τους. Στο δεξιό άκρο διακρίνεται η εγκατάσταση του αποχωρητηρίου στον πρώτο όροφο και ο εντοπιζόμενος κατακορυφός αγωγός που καταλήγει σε φρεσάτιο στην εξωτερική πλευρά του κτιρίου.

12. Δυτική όψη Δυτικής Οικίας: στο άριστερο παράθυρο του ισόγειου σωζονται τα αποτυπώματα του ξύλινου κιγκλιδώματος.

χει αφήσει ανάγλυφο το αποτύπωμα του πάνω στη λάσπη της τοιχοποιίας και το ήφαιστειακό ύλικό που γέμισε τα δωμάτια και τους δρόμους. Έτσι, σώθηκαν σε πολλές περιπτώσεις και τα αποτυπώματα του κιγκλιδώματος, από δύο ή τρία οριζόντια ξύλα, που έφραζαν το άνοιγμα αφήνοντας σχισμές για τόν άερισμό και το φωτισμό (εικ. 12).

Υπάρχουν, όμως, και πολύ μεγάλα παράθυρα στο ισόγειο, με μεγαλύτερη την οριζόντια διάσταση, που συχνά χωρίζονται σε δύο μέρη με ένα ζεύγος ξύλινων ορθοστατών, ένα στην κάθε παρεία του τοίχου. Τέτοια παράθυρα ανήκουν συνήθως σε χώρους που πιστεύεται ότι ήταν κατα-

στήματα και ίσως προορίζονταν για την εξημερήση των πελατών από το δρόμο.

Μερικές φορές δημιουργούνται «τυφλά» δωμάτια στο εσωτερικό του κτιρίου. Σ' αυτές τις περιπτώσεις υπάρχει πάντα ένα παράθυρο που επικοινωνεί με γειτονικό εξωτερικό δωμάτιο από το οποίο παίρνει φως και αέρα (εικ. 10).

Τό κλιμακοστάσιο. Η προσέλαση στους άνω όρόφους γίνεται, όπως είδαμε, από το κλιμακοστάσιο που βρίσκεται στον προθάλαμο της εισόδου. Οι διαστάσεις του κλιμακοστασίου και των σκαλοπατιών είναι υπολογισμένες έτσι ώστε να εξασφαλίζον

13. Κλιμακοστάσιο Ξεστής 3: πρώτο σκέλος ανέλθου προς τόν όροφο.

άνετη άνάβαση. Στά περισσότερο έπιμελημένα κτίρια, στις Ξεστές, οι τοίχοι που πλαισιώνουν τά δύο σκέλη του κλιμακοστασίου είναι διακοσμημένοι με ώραιότατες τοιχογραφίες και τά πέτρινα σκαλοπάτια είναι έπιχρισμένα με λεπτότατο κόκκινο κονίαμα (είκ. 13,14).

Τό κλιμακοστάσιο έχει κατά κανόνα σχήμα Π, χωρίς νά είναι πάντα ίσα τά δύο σκέλη. Συνήθως ό χώρος κάτω άπό τό δεύτερο σκέλος άφήνεται έλεύθερος και χρησιμοποιείται σαν άποθήκη. Ή φέρουσα κατασκευή του δεύτερου σκέλους είναι παρόμοια με

14. Κλιμακοστάσιο στην Βόρεια είσοδο του τόμου Δ.

αυτή των διαπέδων: Ξύλινοι δοκοί πακτώνονται άνά διαστήματα μέσα στους πλευρικούς τοίχους και πάνω τους στρώνονται λεπτά κλαδιά που κλείνουν τά κενά. Στή συνέχεια ύπάρχει ένα στρώμα άπό χώμα και μικρές πέτρες και πάνω σ' αυτό τοποθετούνται τά μονολιθικά σκαλοπάτια. Ή βαριά αυτή κατασκευή συνεχίζεται μερικές φορές και πάνω άπό τόν πρώτο όροφο ως δεύτερο όροφο ή τό δώμα (είκ. 15).

Ή έπιλογή αυτού του τύπου του κλιμακοστασίου φαίνεται σκόπιμη μερικές φορές, για νά εξυπηρετηθούν, δηλαδή, όρισμένα ενδιάμεσα επίπεδα. Στόν Τομέα Δ (Δ15) στην Οικία Γυναϊκών, και πολύ πιθανόν και άλλου, στό πλατύσκαλο του κλιμακοστασίου ύπάρχει πόρτα που οδηγεί στόν πρώτο όροφο ενός γειτονικού χώρου, πού τό ισόγειο του βρίσκεται χαμηλότερα άπό τό ισόγειο του κλιμακοστασίου. Σέ άλλες περιπτώσεις, όπως στη Δυτική Οικία και στό κτίριο νότια της Ξεστής 4, πάνω στό πλατύσκαλο έχουν κτιστεί δύο ή τρία σκαλιά πού οδηγούν σε μία ενδιάμεση στάθμη.

Στό πρώτο σκαλί άνόδου προς τόν όροφο, ύπάρχει συνήθως δίφυλλη πόρτα πού ρυθμίζει την έπικοινωνία με τούς άνω όρόφους. Τό λίθινο σκαλοπάτι, μερικές φορές φαρδύτερο άπό τό υπόλοιπο, είναι τό κατώφλι της πόρτας και φέρει λαξεύματα και χαράξεις πού δείχνουν καθαρά την περιτροφή των φύλλων (είκ. 16). Έκτός άπό τό κεντρικό κλιμακοστάσιο, στό περισσότερο κτίρια ύπάρχει και δεύτερο, βοηθητικό, με πολύ μικρότερες διαστάσεις και άπότομη κλίση. Σέ μερικές περιπτώσεις, τόσο στό ισόγειο όσο και στόν όροφο, φαίνεται

ότι ύπήρχε Ξύλινη σκάλα. Τά Ξύλινα σκαλοπάτια καταστράφηκαν, αλλά τό άποτύπωμά τους έμεινε πάνω στό έπίχρισμα των πλευρικών τοίχων.

α' όροφος. Στά περισσότερα κτίρια σκάζονται μεγάλα τμήματα του πρώτου όρόφου, αλλά και εκεί πού έχει καταστραφεί οι ένδειξεις και τά στοιχεία πού διασώζονται είναι άρκετά για νά συμπεράνουμε την παρουσία του. Έτσι διαπιστώνεται ότι κατά κανόνα τά κτίρια έχουν πρώτο όροφο και ότι ό όροφος αυτός συνήθως καλύπτει όλη την επιφάνεια του ισόγειου.

Ή όργάνωση των χώρων του πρώτου όρόφου, άν και δεσμεύεται άπό τό περίγραμμα του ισόγειου και τους βασικότερους έσωτερικούς τοίχους, έχει ένα σημαντικό βαθμό έλευθερίας. Οι τοίχοι — άπό άργολιθοδομή όπως και του ισόγειου — είναι συχνά λεπτότεροι και τά δωμάτια γίνονται μεγαλύτερα με την κατάργηση όρισμένων τοίχων του ισόγειου ή την άντικατάστασή τους με Ξύλινο κίονα ή πολύθυρο (είκ. 10).

Αυτό, όμως, πού έχει συμβάλει περισσότερο στη δυνατότητα για μία έλεύθερη και εύελικτη αντιμετώπιση της κάτοψης του όρόφου είναι η εύρύτατη χρήση των πλινθότοιχων και κυρίως των πλινθότοιχων. Οι πλινότοιχοι, πάχους περίπου 10 έκ., έχουν μικρές διαστάσεις και συνήθως χρησιμοποιούνται σαν διαχωριστικά τοιχώρια έρμαρίων, πλαισιωμένα πάντα άπό ένα Ξύλινο σκελετό. Οι πλινότοιχοι αποτελούνται άπό ώμες πλίνθους σαν πλάκες διαστάσεων 0,43 x 0,36 x 0,08 μ., πού τοποθετούνται όρθιες και ένισχύονται με κατακόρυφα Ξύλα στα έλεύθερα άκρα τους και

15. Λεπτομέρεια της κατασκευής άπό τό κλιμακοστάσιο της Δυτικής Οικίας.

στις γωνίες. Τέτοια πλινθοχωρίσματα τοποθετούνται σε διάφορες θέσεις τών δωματίων, χωρίς να υπάρχει αντίστοιχος τοίχος στο ισόγειο (εικ. 10).

Έτσι, το βαρύ και άκαμπο βασικό σκελετό του κτιρίου από διασταίωρους τοίχους αργολιθοδομής, συμπληρώνουν λεπτοί πλινθότοιχοι που με εύκολία σχηματίζουν τούς ανάγκαιους διαδρόμους, διαχωρίζουν χώρους και απομονώνουν λειτουργίες. Οι κατασκευές αυτές χρησιμοποιήθηκαν και στο ισόγειο, περισσότερο ίσως για την οικονομία χώρου που εξασφάλιζαν. Στους άνω όρόφους, όμως, τα λεπτά αυτά χωρίσματα αποδείχτηκαν ιδιαίτερα χρήσιμα για το σημαντικό πλεονέκτημα της ελαφριάς κατασκευής τους.

Οι πόρτες του όροφου βρίσκονται συχνά σε διαφορετική θέση από αυτές του ισογείου. Θρعیται, όμως, η άρχη της τοποθέτησης της πόρτας δίπλα σε γωνία και υπάρχει μια τάση να συγκεντρώνονται οι πόρτες κατοικικών δωματίων γύρω από το κοινό σημείο επαφής τους.

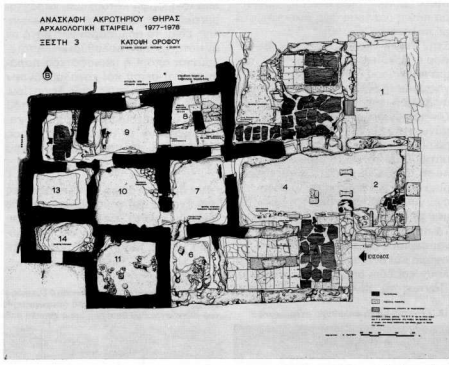
Το πολύθυρο, που είναι χαρακτηριστικό στοιχείο της μινωικής αρχιτεκτονικής, έχει βρεθεί και στο Άκρωτήρι, σε λίγα κτίρια ως σήμερα. Στόν τομέα Δ, στόν πρώτο όροφο, ένα άπλό πολύθυρο με 6 πόρτες στη σειρά ένώνει τά δωμάτια Δ1 και Δ1α. Στην Ξεστή 4, στό δεύτερο όροφο, σώζονται στη θέση τους οι βάσεις τριών πολυθύρων, από 4 πόρτες τό καθένα, που διατάσσονται σε σχήμα Π (εικ. 2). Στην Ξεστή 3, όμως, βρέθηκαν συγκεντρωμένες οι πιό έντυπωσιακές, αλλά και οι περισσότερες εφαρμογές του πολυθύρου: δλο τό ανατολικό τμήμα του κτιρίου, τόσο στό ισόγειο όσο και στόν όροφο, χωρίζεται έσωτερικά μέ πολύθυρα από 3 ή 4 πόρτες που σχηματίζουν πολύπλοκες συνθέσεις σε σχήμα Π ή S. Οι πρόσφατες άνασκαφές στόν Ξεστή 3 άποκάλυψαν ένα πολύθυρο στό ισόγειο που βρίσκεται κάτω από συμπληγή τοίχο του άνω όροφου (εικ. 18).

Οι επί μέρους διαστάσεις του πολυθύρου και οι κατασκευαστικές λεπτομέρειες είναι ίδιες μέ τίς άπλές πόρτες. Τό πλάτος κάθε πόρτας είναι 0,75-0,90 μ. και τό ύψος 1,40-1,60 μ. Ή ξύλινη κάσα εδράζεται πάνω σε ειδικές βάσεις από λαξευτό πωρόλιθο, σε σχήμα ταυ (T) ή διπλού ταυ(T), που ένσωματώνονται στό δάπεδο προεξέχοντας περίπου 10 εκ. πάνω από τήν επιφάνειά του. Οι παραστάδες και τό κατώφλι είναι συχνά επιχρισμένα μέ κονίαμα.

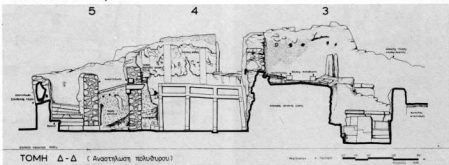

16. Κλιμακοστάσιο βόρειας εισόδου Τομέα Δ. Στο πρώτο σκαλί άνάδο προς τόν όροφο υπήρχε δι-φυλλή πόρτα, που ρυθμίζε τήν επικοινωνία μέ τούς άνω όρόφους. Τα λαξεύματα και οι χαραξίες πάνω στό μονολιθικό σκαλοπάτι δείχνουν τήν περιστροφή τών φύλλων.

17. Κάτοψη πρώτου όροφου Ξεστής 3: άποτύπωση τής ύπαρξης καταστάσης.

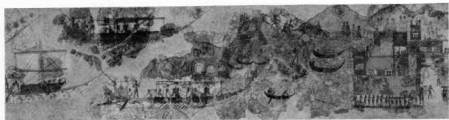
18. Τομή στόν Ξεστή 3: άριστερά τό κλιμακοστάσιο στόν προθάλαμο τής εισόδου. Στο κέντρο: άναστυλιγμένο πολυθύρο του ισογείου που βρίσκεται κάτω από συμπληγή τοίχο του όροφου. Δεξιά: τμήμα του πλάστρωτου του πρώτου όροφου και ή «Δεξαμενή Καθαρώου», 0,80 μ. χαμηλότερα άπό τό δάπεδο του ισογείου.

Πάνω από τὸ ἐνιαῖο ξύλινο ἀνάφλι, πού γεφυρώνει τὶς πύρτες τοῦ πολυθύρου, ὑπάρχει ἓνα κενὸ ὡς τὸ ὕψος τῆς ὀροφῆς. Οἱ ξύλινοι ὀρθοστάτες συνεχίζονται πρὸς τὰ πάνω, πέρα ἀπὸ τὸ ἀνάφλι, μέχρι νὰ συναντήσουν τὴν ὀροφή ὅπου συνδέονται καὶ πάλι μὲ ἓνα ὀριζόντιο ξύλο, παρόμοιο μὲ τὸ ξύλο τοῦ ἀναφλίου (εἰκ. 19). Τὰ κενά, σὰν φεγγίτες, πού μένουν πάνω ἀπὸ τὶς πύρτες, συνήθως συμπληρώνονται μὲ τοιχοποιία καὶ οἱ τελικές ἐπιφάνειες ἐπιχρῶνται μὲ κονιάμα καὶ διακοσμῶνται μὲ τοιχογραφίες. Στὴν ἀνασκαφὴ βρίσκονται συχνὰ κομμάτια ἀπὸ τέτοιες μακρόστενες τοιχογραφίες μὲ διακοσμητικές σπείρες ἢ περιγραφικὰ θέματα. Οἱ περιφνημες Μικρογραφίες τῆς Δυτικῆς Οἰκίας βρίσκονταν σὲ μία παρόμοια θέσι στὸ ἀνω τελεῖωμα τῶν τοίχων τοῦ δωματίου 5, μόνο πού ἀντὶ γιὰ πολύθυρα ὑπῆρχαν πολυπαράθυρα στους δύο τοίχους καὶ «πολυερμάρια» στους ἄλλους δύο, δηλαδή πολύθυρα πού ἢ μία τους ὀψη ἦταν κλειστή μὲ πηλότοιχο (εἰκ. 20).

Στὴν Ξεστή 3, στὸ ἰσόγειο τοῦ δωματίου 4, βρέθηκε πρόσφατα πάνω ἀπὸ μιά πύρτα τοῦ δυτικοῦ πολυθύρου ἓνας ἀνοικτὸς φεγγίτης: στὸ ὕψος τοῦ ἀναφλίου τῆς πύρτας ὑπῆρχε ὀριζόντια σανίδα, στὸ πάχος τοῦ τοίχου, πάνω στὴν ὁποία ἦταν τοποθετημένα μικρὰ διακοσμητικὰ ἄγγεια. Τὸ δῶμα 7, μὲ τὸ ὁποῖο βρίσκεται σὲ ἐπαφὴ τὸ πολύθυρο αὐτὸ, εἶναι ἐσωτερικὸ καὶ ὁ φεγγίτης εἶναι τὸ μόνο του ἀνοιγμα, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς πύρτες, ἀπ' ὅπου μπορεῖ νὰ πάρει φῶς καὶ ἀέρα. Τὰ παράθυρα στὸν πρῶτο ὄροφο εἶναι περισσότερα καὶ μεγαλύτερα. Τὸ σχῆμα καὶ οἱ διαστάσεις τους ποικιλῶνται καὶ ἐδῶ ὅπως καὶ στὸ ἰσόγειο. Πάντως τὰ πολὺ μικρὰ παράθυρα

19. Ἀνασθηλωμένο πολύθυρο στὴν Ξεστή 3.

20. Ἡ περιφνη Μικρογραφία τῆς Δυτικῆς Οἰκίας πού βρισκόταν στὸν πρῶτο ὄροφο, στὸ δῶμα 5, πάνω ἀπὸ μίαν σειρὰ ἐρμάρια στὴν νότια πλευρὰ τοῦ δωματίου.

πού συνηθίζονται στὸ ἰσόγειο ἀποφεύγονται στὸν ὄροφο. Μιά ἰδιόμορφη κατασκευὴ, χαρακτηριστικὴ τῆς Θηρακικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, εἶναι τὰ πολυπαράθυρα κατὰ τὸ ἀντίστοιχο τῶν πολυθύρων. Ἀποτελοῦνται ἀπὸ 4 ἢ περισσότερα παράθυρα στὴ σειρὰ καὶ καταλαμβάνουν συνήθως ἓναν τοῖχο τοῦ δωματίου. Στὴ Δυτικὴ Οἰκία, στὸ δῶμα 5 τοῦ Ψαρά, δύο τέτοια πολυπαράθυρα καταλαμβάνουν τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ βόρειου καὶ τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ δωματίου (εἰκ. 21).

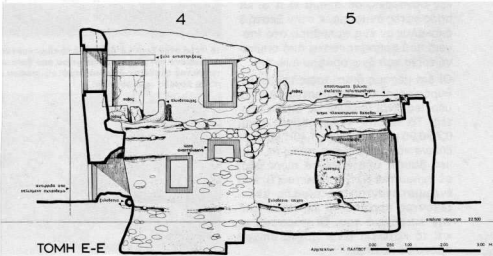
Ἄνω ὄροφοι - δῶμα. Οἱ πληροφορίες πού ἔχουμε γιὰ τοὺς ὀρόφους πάνω ἀπὸ τὸν πρῶτο, εἶναι πολὺ περιορισμένες, εἴτε γιὰτὶ ἔχουν στὸ μεγαλύτερο μέρος τους καταστραφεί, εἴτε

γιὰτὶ δὲν ἔχει προχωρήσει ἡ ἀνασκαφὴ σὲ κτίρια ὅπου σώζεται ὁ δευτερός ὄροφος, ὅπως ἡ Ξεστή 2 καὶ ἡ Ξεστή 4. Στὰ δύο αὐτὰ κτίρια ἔχουν ἀποκαλυφθεῖ τμήματα τῶν ἐξωτερικῶν ὀψων πού δείχνουν καθαρά τὴν ὑπαρξὴ τῶν δύο ὀρόφων πάνω ἀπὸ τὸ ἰσόγειο (εἰκ. 22).

Σὲ ἄρκετὰ ἄλλα κτίρια σώζονται σαφεῖς ἐνδείξεις γιὰ δεῦτερο ὄροφο, ὅπως τὰ κλιμακοστάσια πού συνεχίζονται πάνω ἀπὸ τὸν πρῶτο ὄροφο καὶ τὰ εὐρήματα σὲ ψηλὰ στρώματα καταστραφῆς, πού δείχνουν καθαρά ὅτι ἔχουν πέσει ἀπὸ ψηλότερο ὄροφο. Φαίνεται, ὁμως, ὅτι ὁ δευτερός ὄροφος κάλυπτε συνήθως μόνο ἓνα μέρος τῆς συνολικῆς ἐπιφάνειας τοῦ κτιρίου.

Γιὰ τὸ δῶμα οἱ πληροφορίες εἶναι ἀ-

21. Τομὴ στὴ Δυτικὴ Οἰκία: φαίνεται ὁ δυτικὸς ἐξωτερικὸς τοίχος. Ἀριστερὰ, στὸν πρῶτο ὄροφο, ἡ ἐσοχὴ καὶ οἱ κτιστοὶ πάγκοι τοῦ ἀποχωρητηρίου. Δεξιὰ, πάλι στὸν πρῶτο ὄροφο, ὡςζεταὶ τμήμα τοῦ πλακοστρώτου δαπέδου καὶ ἡ χαρμῆλι ποδιὸ τοῦ δυτικοῦ «πολυπαράθυρου» τοῦ δωματίου 5.

κόμα λιγότερες. Θά πρέπει πάντως να ήταν βατό όπως δείχνουν τα κλιμακοστάσια που ανεβαίνουν ως το δώμα, καθώς και οι άπεικοινοίσεις των σπιτιών στη Μικρογραφία της Δυτικής Οικίας, όπου φαίνονται γυναίκες ανεβασμένες στο δώμα να παρακολουθούν την πομπή των πλοίων.

Ειδικές κατασκευές: Στη συνοπτική αυτή παρουσίαση της αρχιτεκτονικής του 'Ακρωτηρίου θά πρέπει να προστεθούν δύο τουλάχιστον κατασκευές που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον:

α. Δεξαμενή Καθαρισμού. Βρίσκεται στο ισόγειο της Ξεστής 3, στο δωμάτιο 3 (εικ. 17). Είναι το μόνο παράδειγμα ενός τέτοιου χώρου που βρέθηκε στο 'Ακρωτήρι και ακολουθεί πιστά το μινωικό πρότυπο, που πιστεύεται ότι ήταν χώρος λατρείας. Μικρή κτιστή σκάλα, σε σχήμα Γ, οδηγεί από το δάπεδο του ισόγειου στον πυθμένα της δεξαμενής, διαστάσεων 1,80 x 2,00 μ., που βρίσκεται 0,80 μ. χαμηλότερα από τη στάθμη του ισόγειου. Οι τοίχοι που περιβάλλουν τη δεξαμενή είναι ντυμένοι με όρθιες ορθογωνικές σχιστόπλακες, που αφήνουν κενά μεταξύ τους, στα οποία αντίστοιχούσαν κατακόρυφα εύλα που τις συγκρατούσαν στη θέση τους (εικ. 18). Στην περιοχή της Δεξαμενής Καθαρισμού έχει βρεθεί μία ομάδα τοιχογραφιών, που είναι γνωστές ως «οί Κροκοσυλλέκτριες» και άπεικονίζουν νεαρές γυναίκες σε μία διαδικασία συγκομιδής και προσφοράς κρόκων. Το θέμα πιστεύεται

ότι έχει συμβολικό και ιερό χαρακτήρα.

β. Έγκατάσταση άποχωρητηρίου στον πρώτο όροφο της Δυτικής Οικίας, δωμάτιο 4 (εικ. 10). Στη Ν.Δ. γωνία του δωματίου υπάρχει μικρή έσοχη στον τοίχο, διαστάσεων 0,85 x 1,60 x 0,10 μ., στην οποία άκουμπουν δύο κτιστά πεζούλια που αφήνουν κενό 0,20 μ. μεταξύ τους (εικ. 21). Στο κενό αυτό αντίστοιχει όπή του δαπέδου που αποτελεί το στόμιο ενός κατακόρυφου πλήνους άγωγού. 'Ο σωλήνας αυτός, έντοιχισμένος στον παχύτερο τοίχο του ισόγειου, καταλήγει στη στάθμη του δρόμου, όπου μία λοξή απόληξη οδηγεί σ' ένα εξωτερικό φρεάτιο που συνδέεται με το άποχευτικό δίκτυο του δρόμου (εικ. 11). 'Η έγκατάσταση αυτή στον πρώτο όροφο άπομονώνεται από το υπόλοιπο δωμάτιο με ένα πλινθότοιχο σε σχήμα Γ. 'Η έντυπωσική αυτή κατασκευή μαρτυρεί τον προηγμένο πολιτισμό και τό ύψηλό επίπεδο όργάνωσης του οικισμού.

'Εσωτερική διακόσμηση. 'Ενα άπό τά πιό έντυπωσικά στοιχεία της άνασκαφής στό 'Ακρωτήρι είναι τά δεκάδες τετραγωνικά μέτρα τοιχογραφιών που διατηρούνται μάλιστα μερικές φορές σε καλή κατάσταση στή θέση τους πάνω στον τοίχο. Οι πε-

23. «Οι πίθηκοι»: Τοιχογραφία από τον Τομέα Β. (Έθν. 'Αρχ. Μουσείο)

22. Βόρεια όψη Ξεστής 2: σζώνται δύο όροφοί πάνω από τό ισόγειο. 'Ορίζόντιες και κατακόρυφες έμβολοειδείς ένισχύον τό τόχο (στη θέση των εύλων υπάρχει σήμερα όπλισμένο σκυρόδεμα, όστε νά έξασφαλίξεται ή στερέωση του κτιρίου). Οι όρίζόντιες, προέξουσες ταινίες από λαξευτούς πυλώλους «προβάλλουν» προς τά έξω τά δάπεδα των όρόφων.

24. «Τοιχογραφία της 'Ανοιξέως»: από τις πιο έντυπιαστικές και ολοκληρωμένες τοιχογραφίες που βρέθηκαν στη θέση τους, στους τοίχους του μικρού δωματίου Δ2 (Έθν. Αρχ. Μουσείο).

25 «Νεαροί πυγμάχοι και αντίλοπες»: τοιχογραφίες από τον τομέα Β, δωμάτιο Β1. (Έθν. Αρχ. Μουσείο)

ρισσότερες τοιχογραφίες άνηκουν σε χώρους των άνω ορόφων και τα θέματα τους είναι διακοσμητικά ή εικονιστικά με συχνές παραστάσεις ανθρώπων και ζώων. Οι τοιχογραφίες αυτές είναι πολύτιμες τόσο για τη γενικότερη καλλιτεχνική τους αξία, όσο και για τις πληροφορίες που παρέχουν για το φυσικό και οικιστικό περιβάλλον και τις ανθρώπινες δραστηριότητες.

Θεωρώντας τις τοιχογραφίες από τη σκοπιά της ένταξής τους στο αρχιτεκτονικό σύνολο του κτιρίου, παρατηρούμε ότι συνήθως καλύπτουν όλη την επιφάνεια του τοίχου διαιρώντας την σε τρεις οριζόντιες ζώνες: τη βάση, το κύριο θέμα στη μέση και την επίστεψη στο άνω τελείωμα του τοίχου. Κατακόρυφοι διαχωρισμοί δέν υπάρχουν ούτε τονίζονται οι γωνίες των δωματίων.

Όταν οι τοίχοι έχουν μεγάλη ενία επιφάνεια, το δωμάτιο αντιμετωπίζεται κυκλικά. Το θέμα απλώνεται σε ολόκληρο τον τοίχο και συνεχίζει στον άλλο αγνοώντας την παρουσία της γωνίας: αν δηλαδή σχεδιάζονταν σε ανάπτυγμα οι επιφάνειες των τοίχων, η εικονογράφηση θά ήταν συνεχής χωρίς να διακόπτεται ή να αλλοιώνεται στην περιοχή της συνάντησης των δύο τοίχων (εικ. 23).

Τα παράθυρα, όταν είναι μικρά, δέν λαμβάνονται υπ' όψη στην κυρίως σύνθεση που απλώνεται γύρω τους σαν να μὴν ὑπήρχε τό κενό (εικ. 24).

Όταν, όμως, οι τοίχοι έχουν μεγάλα και πολλά ανοίγματα, πόρτες, παράθυρα, πολυπαράθυρα κλπ., τότε ο καλλιτέχνης προσαρμόζει την εικονογράφηση του δωματίου στις κατακερματισμένες επιφάνειες των τοίχων, δημιουργώντας αυτοτελείς συνθέσεις μέσα σε παραλληλόγραμμα που ορίζονται πάνω στους τοίχους από τα περιγράμματα των ανοιγμάτων και τις προεκτάσεις των κυριότερων ευθυγραμμίων τους (όπως οι εύθειες της ποδιάς και του άνωφλιού ενός παραθύρου). Παράλληλα φροντίζει ο καλλιτέχνης να υπάρχει μία ενότητα στις επιμέρους συνθέσεις επαναλαμβάνοντας, π.χ., την ίδια βάση ή επιστέφοντας τις συνθέσεις με μία διακοσμητική ταινία που περιβάλλει ομοιόμορφα το δωμάτιο (εικ. 25).

26. Πλακόστρωτο δάπεδο του πρώτου ορόφου (δωμάτιο Β2).

27. Ζωγραφισμένες παραστάδες και ποδιά από τό παράθυρο του πρώτου ορόφου, στό δωμάτιο 4 τής Δυτικής Οίκιας.

28. Κτιστοί πάγκοι με ενσωματωμένα μεγάλα πιθάρια, στο ισόγειο του χώρου Β1.

Έκτός από το πλήθος των τοιχογραφιών και των μονόχρωμων κονιαμάτων που κοσμούσαν τους τοίχους, χρώμα υπήρχε και στα δάπεδα: στα πλακόστρωτα των άνω ορόφων υπήρχε ζωήρη χρωματική έναλλαξη ανάμεσα στις γκριζες οχιστόπλακες και το κόκκινο κονίαμα που γέμιζε τους αρμούς (εικ. 26). Έντονο διακοσμητικό χαρακτήρα θά είχαν και τα πολύχρωμα «μωσαϊκά» δάπεδα από λειασμένα, μικρές πέτρες και άσβεστοκονίαμα, καθώς και τα πολυπλευστερα δάπεδα με ιριδίζοντα κομμάτια από κογγύλια και άσβεστοκονίαμα. Οι ορόφες, στις πολυτελέστερες Ξεστές τουλάχιστον, ήταν επιχρισμένες με έγχρωμο κονίαμα που στερεωνόταν πάνω σ' ένα υπόστρωμα από καλάμια.

Τά έμφανή ξύλα στις κάσες και τά δο-

29. Άγγεια τοποθετημένα τακτικά τό ένα δίπλα σ' άλλο ή πάνω σ' άλλο, όπως τά βρίσκει ή αρχαιολογική σκαπάνη, στο ισόγειο ενός δωματίου.

κάρια τής όροφής θά πλουτίζαν τή χρωματική έντύπωση του δωματίου, πιθανόν μέ τό φυσικό κίτρινο χρώμα του ξύλου και μόνο. Στη Μικρογραφία τής Δυτικής Οικίας, σ' όλες τές απεικονίσεις κτιρίων, τά ξύλινα μέρη αποδίδονται μέ κίτρινο χρώμα (εικ. 20). Σέ πολλές τοιχογραφίες, πάνω άπό τίς πολύχρωμες ταινίες στό άνω τελείωμα του τοίχου, τό κονίαμα επεκτείνεται σέ διάφορα σημεία, προφανώς γιά νά προσαρμοστεί στις ανωμαλίες των δοκαριών τής όροφής μέ τά όποια έρχεται σέ έπαφή. Χαρακτηριστικό είναι ότι όλες αυτές οι προεξοχές, πάνω άπό τό όριστικό τελείωμα τής τοιχογραφίας, βάνονται μέ κίτρινο χρώμα σάν νά ύπονοείται ότι άνήκουν όπτικά στήν όροφή μέ τίς κίτρινες άποχρώσεις των ξύλων τής. Στή γενικότερη αισθητική άντίληψη

του έσωτερικού χώρου σημαντικό ρόλο θά έπαιζαν και οι έντονες φωτοσκιάσεις που δημιουργούσε τό φώς, περνώντας μέσα άπό τά κιγκλιδώματα των παραθύρων και τά πολλαπλά άνοιγματα των πολυθύρων και των πολυπαραθύρων.

Έξωτερική διακόσμηση. Η γενική έξωτερική έντύπωση των κτιρίων θά χαρακτηριζόταν άπό τήν πυκνή δόμηση και τά πολύπλοκα περιγράμματα των κτιρίων, καθώς και άπό τίς συχνές έναλλαγές στις στάθμες των δαπέδων που δηλώνονται έξωτερικά μέ τά κλιμακωτά δώματα.

Βασικό στοιχείο τής έξωτερικής διακόσμησης των κτιρίων είναι ή χρήση των λαξευτών πυρρόλιθων. Στά κτίρια, που οι έξωτερικοί τους τοίχοι είναι άπό κοινή άργολιθοδομή, οι ό-

ψεις διακοσμούνται με προεξέχουσες ταινίες από λαξευτούς πωρόλιθους που περιβάλλουν την κεντρική είσοδο και όρισμένα παράθυρα (εικ. 4). Πολλές φορές, οριζόντιες ταινίες από λαξευτούς πωρόλιθους περιβάλλουν το κτίριο στις στάθμες τών δαπέδων. Οι ταινίες αυτές, που έχουν πλάτος 30 εκ. και προεξέχουν μόλις μερικά εκατοστά, προβάλλουν προς τα έξω την εσωτερική δομή του κτιρίου και οργανώνουν τις όψεις του (εικ. 22). Διακοσμητικό αποτέλεσμα έχουν και οι λαξευτοί πωρόλιθοι που ένισχύουν τις γωνίες τών κτιρίων.

Στά μεγάλα κτίρια που έχουν όνομασται Ξεστές, οι λαξευτοί πωρόλιθοι χρησιμοποιούνται εξωτερικά, ως επένδυση τών τοίχων από κοινή οργολιθοδομή. Η λαξευτή επένδυση πολλές φορές εφαρμόζεται σ' όρισμένες μόνο όψεις του κτιρίου ή και σέ τμήματα τών όψεων, ίσως ανάλογα με τή σπουδαιότητα κάθε πλευράς σέ σχέση προς τή θέση του κτιρίου στόν οικισμό. Η Ξεστή 4 είναι τό μόνο κτίριο ως σήμερα που έχει όλες τίς εξωτερικές επιφάνειες ντυμένες και μάλιστα όχι με πωρόλιθους αλλά με πελεκητούς λευκούς τόφφους (είδος μαλακής πέτρας).

Οι εξωτερικές επιφάνειες τών κτιρίων που εικονίζονται στή Μικρογραφία τής Δυτικής Οικίας αποδίδονται πολύχρωμες. Άλλα ή χρήση χρώματος στίς όψεις τών κτιρίων έπιβεβαιώνεται από τά ανασκαφικά δεδομένα σέ λίγες μόνο περιπτώσεις ως σήμερα, όπως στόν νότιο εξωτερικό τοίχο τής Ξεστής 3 όπου σώζονται ακόμα πάνω στίς χοντρολαξευμένες πέτρες τής τοιχοποιίας λεπτά κονιάματα σέ πορτοκαλί χρώμα.

Θά μπορούσε, όμως, νά πεί κανείς ότι και ή πολύχρωμία του εσωτερικού τών κτιρίων μετείχε κατά κάποιον τρόπο στή γενική χρωματική έντύπωση του κτιρίου, άφου οι τοιχογραφίες που καλύπτουν πολλούς τοίχους τών δωματίων του πρώτου ορόφου θά ήταν ορατές, ως ένα βαθμό, από τό δρόμο μέσα από τά μεγάλα παράθυρα και τά πολυπαράθυρα που συνήθίζονται σούς πάνω ορόφους. Χαρακτηριστικό είναι τό παράδειγμα του δυτικού παραθύρου στό δωμάτιο 4 τής Δυτικής Οικίας: στίς δύο παραστάδες βρέθηκαν στή θέση τους τοιχογραφίες που απεικονίζουν βάζα με λουλούδια τοποθετημένο πάνω σέ πολύχρωμη βάση. Τό ζωγραφικό αυτό έργο, που θά ήταν βέβαια ορατό και από τό δρόμο, άποτελεί προέκταση τής εσωτερικής διακόσμησης προς τά έξω (εικ. 27).

30. Άποτύπωμα μικρού ψάθινου χαλιού.

31. Ζωγραφισμένη τράπεζα προφορών από άσβεστοκονίαμα (Έβν. Άρχ. Μουσείο)

32. Γύψινο έκμαγείο ξύλινου κρεβατιού στό δωμάτιο Δ2. Διακρίνεται ή τοιχογραφία τής Άνωίεως πριν άποκαλληθεί από τόν τοίχο.

Πέρα από την προγραμματισμένη αρχιτεκτονική διακόσμηση των κτιρίων, οι ένοικοι των σπιτιών καλλώπιζαν κι αυτοί το χώρο τους, τοποθετώντας διακοσμητικά άγγεια στις ποδιές των παραθύρων και άλλα αντικείμενα καθημερινής χρήσης, τα όποια βρίσκονται ή σκαπώνη τού άνασκαφής άναμεσα στη θέση τους, μέρη της βιαστικής φυγής των κατοίκων.

Ή ζωή στά κτίρια και τόν οικισμό. Ή λειτουργία των κτιρίων και ή χρήση των χώρων δέν μπορεί ή προσδιοριστεί μέ άκριβεια, άν δέν δλοκληρωθεί ή άνασκαφή. Στά περισσότερα κτίρια τό ίσογειο περιλαμβάνει άποθήκες, έργαστήρια και καταστήματα και ό δρόφος τούς χώρους διαμονής. Άπό τήν κατηγορία των μεγάλων κτιρίων μέ τίς έπενδυμένες όψεις μόνο ή Ήσοτή 3 έχει άνασκαφεί και ήπως έχει φανεί τό δυτικό τμήμα έχει άρκετά κοινά στοιχεία μέ τά συνηθισμένα κτίρια, ενώ τό ανατολικό τμήμα, όπου βρίσκεται ή κεντρική είσοδος, ή Δεξιμένη Καθαριού και ένα πλήθος από πολύθυρα, θά πρέπει να στέγαζε λειτουργίες πού έξυπηρετούσαν τό εύρύτερο κοινωνικό σύνολο.

Στά άπέδα των ίσογειων βρίσκονται συνήθως έγκαταστάσεις και αντικείμενα πού ζωντανεύουν τίς καθημερινές άσχολίες των κατοίκων: μωλώνες, άστια πεζούλια μέ έντοιχισηνα πιθάρια στή σειρά (είκ. 28), πέτρινες γούρνες, πλήρεις διακοσμημένες μπιανίρες πού συνδέονται καμή φορά μέ τό άποχευτικό δίκτυο τού δρόμου και πλήθος από άγγεια, τακτικά τοποθετημένα τό ένα δίπλα στό άλλο ή πάνω στό άλλο (είκ. 29), όπου πολλές φορές διατηρούνται άκόμα λείψανα από τό περιεχόμενό τους, πού παρέχουν πολύτιμες πληροφορίες γιά τό διατολόγιο των κατοίκων. Τά λίθινα αντικείμενα, κυρίως έργαλεία, τά χάλκινα σκεύη, τά καλάθια και οί φάδες (είκ. 30) καθώς και οί ζωγραφισμένες τράπεζες προσφορών από άβεστοκονίαμα (είκ. 31) συμπληρώνουν την εικόνα τής καθημερινής οίκοσκέψης.

Τά ξύλινα έπιπλα, πού έγκλωβίστηκαν μέσα στό ήφαιστειακό ύλικό πού γέμασε τά δωμάτια, άφισαν ανάγλυφα τό άποτυπώμάτά τους, όταν πιά τό ξύλο είχε διαλυθεί. Στήν πορεία τής άνασκαφής, οί όπες πού εμφανίζονται μέσα στήν έπιχώση των δωματίων συμπληρώνονται μέ γύψο: "Οταν άργότερα άφαιρεθούν τά χώματα και ή έλαφρόπετρα φύρε τους, άποκαλύπτονται μερικές φορές δλόκληρα έπιπλα μέ έκπληκτικές λεπτο-

μερείες άποτυπωμένες πάνω στό γύψο. Ήτοι μαθαίνουμε γιά τά ξύλινα κρεβάτια, τά σκαλιστά τρίποδα σκαμνιά, τά μικρά τραπέζια και άλλα μικροέπιπλα τής καθημερινής ζωής (είκ. 32).

Στόν πρώτο όροφο θά πρέπει να ύπηρετώ ό ξύλινο άργαλειός. Άποτυπώμα τό δέν έντοπίστηκαν άκόμα, άλλά τήν ύπαρξή του μαρτυρούν οί εκατοντάδες πλήρεις άγνύθες πού βρίσκονται στό άπέδο τού όρόφου. "Αν μπορούσε να συμπληρώσει κανείς μέ τή φαντασία του τά έρείπια πού βλέπει σήμερα, να τούς δώσει όγκο, χρώμα και ζωή, θά περιατούσε νοερά μέσα σε πολυσύγχναστους, λιθωστρωτους δρόμους και θά συνωστιζόταν μπροστά στό μεγάλο παράθυρο των καταστημάτων. Σηκώνοντας τό βλέμμα θά άντίκριζε τά διακοσμητικά άγγεια πάνω στις ποδιές των παραθύρων — ίσως μέ λίγα λουλούδια μέσα σάν τό ζωγραφισμένο βάζο στήν παραστάδα ενός παραθύρου πού τή θέα του θά απολάμβανε μαζί μέ τόν όνομο τό σπιτιού — και θά 'βλεπε, μέσα από τά μεγάλα παράθυρα των πάνω όρόφων, τίς πολύχρωμες τοιχογραφίες των δωματίων και τίς στολισμένες άρχόντισσες.

Ή άρχιτεκτονική και ή τέχνη γενικότερα, σάν άπεικόνιση τής κοινωνίας πού τίς δημιούργησε, δείχνουν εδών ένα λαό μέ ψηλό βιοτικό επίπεδο, ήσυχο, φιλεργητικό, πρόσχαρο, μέ ζωηρή φαντασία και έλεύθερη έκφραση, μέ άνεπτυγμένη κοινωνικότητα και έξωστρέφεια: ιδιότητες άπόλυτα έναρμονισμένες μέ τό άστικό κέλυφος πού τίς περιβάλλει.

Κλαίρη Παλυβού

Άρχιτέκτων

Copyright K. Παλυβού

SP. MARINATOS, Excavations at Thera (I-VII, Seasons 1967-1973).

X. ΝΤΟΥΜΑΣ, Πρακτικά τής Άρχαιολογικής Έταιρείας, 1975-1980.

X. ΝΤΟΥΜΑΣ, «Περί τής Μινωικής άρχιτεκτονικής εν Θήρα», Άρχαιολογική Έφημερίς 1974, σελ. 199-219.

J.W. GRAHAM, The Palaces of Crete, Princeton 1969.

J. SHAW, "Minoan Architecture: Materials and Techniques", Annuario XLIX, 1971.

A. ΛΕΜΠΕΣΗ, «Ο οικισμός των Άρχαίων», Άρχαιολογική Έφημερίς 1976, σελ. 12-43.

Γιά έπί μέρους μελέτες σχετικά μέ τή γεωλογία, τό ήφαιστείο, τίς τοιχογραφίες κλπ. βλ.: C. DOUMAS (Ed.), "Thera and the Aegean World", Second International Scientific Congress, vol. I 1978, vol. II 1980.

The Prehistoric Settlement of Akrotiri, Thera

An important settlement was developed in the prehistoric period on the south coast of Thera island and close to the modern Akrotiri. During the second millennium B.C. this cyclicadic settlement was directly influenced by the minoan civilization, so that it also showed a parallel bloom based on trade and navigation. In 1967 the first systematic excavation started south of Akrotiri, under the direction of professor S. Marinatos, who carried on intensely the work there until his death in 1974. Since then, the excavation has been continued under the direction of professor Chr. Doumas.

The singular conditions of destruction of the prehistoric settlement has as a result impressive remains to have been saved and important information on the prehistoric civilization of Thera to have been preserved almost intact from the natural perish and the human intervention. Although the architectural remains are in a very bad condition, the fact that large parts of buildings have been preserved — in two or three stories — and the preservation of astonishing building details, often imprinted on the volcanic layer, offer to scientists a unique chance to study thoroughly a prehistoric settlement of the Cyclads.

For the presentation of the Akrotiri settlement special effort has been given to picture out the overall impression it creates and also to make clear the basic character of its architecture. Therefore, the relations to the minoan architecture of Crete as well as the building details are not analysed here. The area excavated so far covers approximately 10,000 sq. metres and is 100 m. far from the sea. The buildings, streets and squares that have appeared so far, are only a part of a large settlement of unknown as yet boundaries and dimensions. Thus, the information supplied mainly for the town-planning is deficient and probably not representative of the settlement. In any case, the basic characteristics of this part of the settlement are directly noticed by the visitor of the excavation.

The well preserved facades of the one and two-storied edifices that flank the streets together with the absence of yards undoubtedly prove the dense building, so characteristic of the settlement. The frequent alternation of levels on the facades with projections and recesses form complicated outlines which affect and correspond to the street formation: certain parts are narrow, others wide, some even wider and paved form squares.

Two groups of buildings can be distinguished on the basis of the building technique and the interior arrangement: a) buildings with rubble walls and wooden reinforcements; b) large, elaborate buildings with walls dressed with tuff.